

SAMET AĞAOĞLU'NUN HATIRALARI

Ertan ÖRGEN*

ÖZET

Samet AĞaoğlu, edebiyat ve siyaset dünyamızın Cumhuriyet'ten 1960 İhtilâlîne kadar önemli bir dönemine tanıklık etmiş bir yazarımızdır. Babası Ahmet AĞaoğlu dolayısıyla İttihat ve Terakki, Serbest Cumhuriyet Fırkası döneminin önde gelen şahsiyetlerini, kendisinin de aktif siyasette bulunması sebebiyle saflarında yer aldığı Demokrat Parti'nin yeni yüzlerini tanıma imkânını yakalamıştır. Bu dönem ve şahsiyetleri anlatan üçü siyasî, üçü edebî olmak üzere altı tane hatıra kitabı kaleme almıştır. Özellikle 'hatıra-portre' niteliğindeki eserlerinde, hatıranın temel kriteri olan samimiyeti ve gerçeğe uygunluğu yakalamaya çalışmıştır. Ayrıca bu eserlerinde yakın dönem Türk kültür ve siyasetine damgasını vuran kişileri ve olayları çok iyi gözlemler halinde, edebî üslûbun seçkin anlatımıyla sunmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Samet AĞaoğlu, hatıra, siyaset, edebiyat

ABSTRACT

MEMORIES OF SAMET AGAOGLU

Samet Agaoglu is an author of literature and policy realm who witnessed the leading part from Republic to 1960's. Owing to his father, he got a chance of meeting leading people of Party of Union and Progress and Independent Republic Group and owing to participating policy diligently the figures at Democratic Party. He has written three literature and three policy memory books describing this term and figures. He has tried to obtain sincerity which is the basic criterion of memory and its relevance to the truth particularly in his "memory-portrait" kinds of works. He has also presented the distinguished people and events in

Recent Term Turkish Culture and Policy with excellent observations through a literature manner with its eminent statements.

KEY WORDS

Samet Agaoglu, Memory, Policy, Literature

---

* Okt., Selçuk Üniversitesi Beyşehir Meslek Yüksek Okulu.

Hayatı göz önünde bulundurmak veya ona ilişkin gözlemleri canlı tutmak endişesi insanı yazıyla, sözle baş başa bırakır. İnsanı kuşatan kültür mirası ve atmosferi hayata anlam verme noktasında bu yazı veya sözü bir kaynağa bağlar. Bu açıdan bizim edebiyat ve kültürümüze bakıldığında geçmişi değerlendirme hatıra, biyografi ve otobiyografi olarak pek itibar gören bir yerde değildir. Tanzimat sonrası, insanı daha somut bir varlık olarak anlatma ihtiyacı ‘tezkire’ mantığının dışında bir alan aramaya başlamıştır. Dolayısıyla yazımızın konusu olan hatıra, düzyazının genişliğiyle bu ihtiyaca cevap veren türlerden birisi olmuştur.

Kavrama biraz daha yakından bakarak, ele alacağımız hatıra yazarımız Samet Ağaoğlu’nun bu sahadaki eserlerini incelemeye çalışalım.

Hatıra yazmanın kaynağı yaşama ve tanımadır.

Hatıra zihin faaliyetlerini sorgulamak, fikrî olgunlaşmanın penceresinden geçmişe bakmak, maziyi içinde yaşanan duruma uyarlamak gibi gayelerle sıkça başvurduğumuz ve hatta günlük hayatımızın köşelerinde kullandığımız bir dünyadır. Ferdî düşüncelerimizi kesinleştirme noktasında başvurduğumuz bir tasdikleme mevkiidir.¹

Hatıra aynı zamanda gönül manasına da gelmektedir. Hatıra yazarlarının ve eserlerinin geçmişe gönül tarafından bakmalarının çıkardığı bir engel vardır. Hatıranın doğruluk payı ne derecedir veya zamanı yeniden mi kurmaktadır? Hatıra türünde söylenilegelen iki önemli özellik vardır: gerçeklik ve samimîlik. Gerçekliğini tam manasıyla tespit edemediğimiz kişisel ilişkiler ve bilinmeyen konuşmalar hakkında kesin yargılara varmak pek mümkün değildir.

Hatıra türüne yaklaşırken şunları göz önünde bulundurmak açıklayıcı olmak bakımından katkı sağlayacaktır:

---

¹ Türle ilgili geniş bilgi için bkz. İbrahim Olgun, “Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı”, **Türk Dili**, Anı Özel Sayısı, S.246, 1 Mart 1972, s.403-427.

Yazarın varsa hatıra türüne ilişkin görüşleri ve bunun edebî esere yansıma şekli arasındaki bütünlük. Geçmişini yazmakla yola çıkan yazar, şayet objektivitesini kaybedip şahsî meselelerini kendi bakış açısı doğrultusunda ifade ediyorsa, samimiyeti şüpheliyse, yazdıklarının da hükmü şüphelidir. Bir devri ister siyasî, ister edebî cepheden olsun değerlendiren hatıralarda ferdî görüşlerin doğrultusunda dile getirilen ifadelerde geniş bir kapsamın içinden konuşmak, bir savunma mekanizması kurarak her şeyi açıklamak veya karalamak niyetinin hakim olduğu hatıralarda da gerçeğe uygunluk tartışmalıdır. Burada aşırı hayranlık veya nefret gibi uç tavırlar karşımıza çıkar.

İkinci bir ölçü olarak, üslûptan söz edilebilir. Üslûp, aslında bütün edebî yüzlerin kalıcılığını sağlayan en önemli taraftır. Yazarın kelimeleri zengin ve yoğun çağrışımlarla doldurup kendini ortaya koyması şeklinde söyleyebileceğimiz bu meziyet hatıralarda daha bir önem arz eder. Zira karşınızda tahkiyenin sürükleyiciliğini sağlayan merak unsurları yoktur. Bir anlatıcı, sizi geçmişe yolculuğa çağırmaktadır. Dili ne kadar akıcı ve anlam açısından dolgun; anlattığı dünyanın veya şahısların tanıtımını ne denli maharetli ise kılavuzluğu o nispette kabul görür.

Sıraladığımız bu başlıklara, muhtevaya göre değişen bir şekli de eklemeliyiz. Ayrıca, hatıraların da okunma noktasında yer yer tahkiyeli türler gibi bir kurgu gerektirdiğini söyleyebiliriz. Siyasî hatıralar da bir kronoloji esassen edebî hatıralarda anlatılacak portrenin veya hadisenin çerçevesi öncelikle çizilir.

Bütün bu söylediklerimizden sonra edebiyatımızda daha çok hikâye yazarı olarak bilinen Samet Ağaoğlu'nun (1909-1982) hatıralarını değerlendirmeye geçebiliriz.

Samet Ağaoğlu'nun hatıra yazmasında şanslı veya haklı olmasının iki nedeni vardır. İlki kendisinin de bir hikâyeci olması hasebiyle edebiyat dünyasına yakınlığı, ikincisi babası Ahmet Ağaoğlu'nun siyasî kimliğiyle paralel geniş çevresini tanıması ve kendisinin de siyaset dünyasında uzun yıllar bulunmasıdır. Dolayısıyla o, hem edebî hatıra hem de siyasî hatıra yazarıdır. Bu türde altı kitabı vardır.

Öncelikle siyasî hatıra kitaplarını ele alalım. Kendisi, siyasî hatıranın tehlikeli mecrasını şöyle ifade eder: “*Bir kere ister vesikalı, ister onlardan yoksun olsun, yüzde yüz objektif kalmak, başarılmayacak kadar zor, hatta imkânsızdır. Hele olayların içinde önemli rolleri olmuş insanlar için bu tehlike büsbütün vardır.*”² O,1946-1960 yılları arasında Demokrat Parti saflarında aktif siyasette bulunmuş ve 1950,1954,1957 seçimlerinde milletvekili olarak mecliste yer almıştır. Partinin kuruluşundan kapatıldığı güne kadar Genel İdâre Kurulu Üyeliği, iki buçuk yıl başbakan yardımcılığı, arkasından Çalışma, İşletmeler, Sanayi ve Devlet Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Bu dönemi anlatan **Aşına Yüzler, Arkadaşım Menderes, Marmara’da Bir Ada** adlı hatıra kitapları, yukarıda alıntıladığımız ifadesiyle kesişir. Bu eserler, Demokrat Parti’yi savunma yönüyle objektifliğe uzak düşen bir konumdadır.

“*Aşına artık hatıradan ibaret kalmış tanıdıklarımız için kullanılır daha çok. Üstünde geçmişin kokusu duyulur.*”³ açıklamasıyla kitabına niçin bu adı koyduğunu belirttiği **Aşına Yüzler** (1965), Samet Ağaoğlu’nun ‘portre’ özelliğiyle yazdığını söylediği bir kitaptır. Bu eserde iki edebî çehre Orhan Veli ve Sait Faik de yer almıştır. Tanıtılan diğer on sekiz yüzün tamamı siyaset dünyasındandır. Yazar, bu kişilerin adlarını vermemiş, sivri taraflarını başlık yapmakla yetinmiştir. Eser, siyasî tarihe ışık tutacak hususları da taşımaktadır. Özellikle Demokrat Parti iktidarı ve muhalefet Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişkiler ve mücadeleler, şahısların hayat hikâyeleriyle beraber yeri geldiğince sunulmuştur. Ayrıca bu hatıra kitabı, II. Meşrutiyet’ten sonraki ‘Meclis’lerin tipik özelliklerini, mebus tipolojilerini veren taraflarıyla hatıra ve siyasî tarih analizinin ilginç kaynaşmasını da sunmaktadır

² Samet Ağaoğlu, **Siyasî Günlük**, (Haz. Cemil Koçak) İletişim Yay., İst. 1992, s.30. Bu eser hakkında şunları söylememiz gerekir: Yazarın notlar halinde kaleme aldığı günlükte, 1946-1950 arası Demokrat Parti’nin kuruluş ve iktidarı arasındaki olaylar, konuşmalar, hatıralar yer almaktadır. Bu kitabın yer yer sonradan yapılmış ilavelerine rağmen, tarihleriyle, günü gününe tutulmuş notlarıyla hatıradan ziyade günlük türüne girmesi uygundur. Yine **Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri/Bir Soru** (Baha Matbaası, İst. 1972) adlı kitabı da hatıradan ziyade Demokrat Parti üzerine bir tahlil denemesidir.

³ Samet Ağaoğlu, **Aşına Yüzler**, Ağaoğlu Yay., İst. 1965, s.11.

“1946-1950 yıllarında millî iradeyi temsil eden Sekizinci Büyük Millet Meclisi, üstüne gerilmiş sessizlik perdesini, ilçe ve il merkezlerindeki, küçük bir masa, bir koltuk, bir iskemle, duvara asılmış diploma, öteye beriye konulmuş birkaç kanun ve kitaplardan ibaret bürolarından kalkarak gelen avukatların eliyle yırttı.”⁴

Arkadaşım Menderes (1967), Samet Ağaoğlu'nun Türk siyasî tarihinde çok partili hayata geçişte en önemli basamak sayılan Demokrat Parti ve onun lideri, siyasî cephedeki yakın arkadaşı Adnan Menderes'e ait hatıralardır. Kitap boyunca arkadaşlığın hissî ifadeleri ve eğilimleri kendini hissettirir. Bu eserde Ağaoğlu, Demokrat Parti'nin icraatlarını istatistikler şeklinde vermeyi de ihmal etmez. Siyasî hatıralardaki kronoloji özelliğini bu kitapta görebiliriz. Yaklaşık on altı yıllık bir arkadaşlığa dayanan bu hatıralarda ilk tanışma, Menderes'in ruhî tavırları, karakteri, Demokrat Parti'nin kuruluş yıllarındaki ve başbakanlık dönemindeki uzun tartışmalı geceler ve gündüzlerden 27 Mayıs'a, oradan İmralı'daki idamına kadar uzanan macera, tarihin içinden konuşulurcasına anlatılır. Bu eser çoğu yönleriyle Demokrat Parti'nin bir nevi tarihçesi, devrinin bir çeşit kritiği de sayılabilir. Bu eserde Samet Ağaoğlu'nun çok iyi bir biyografi yazarı olduğu kuvvetle belirir. Kitaba hatırayla beraber biyografi tanımının da yakışacağını iddia edebiliriz. Çünkü Menderes'in anlatmalarıyla çocukluk yılları, ardından 1943'ten 1961'e yaklaşık 18 yıl beraber geçen zaman içinde yakın tanıklık söz konusudur. İyi bir biyografinin de böylesi bir yakın kişi tarafından kaleme alınması elbette daha mühimdir.

Ağaoğlu diğer hatıra kitabına şöyle başlar. “*Bu yazılarda haklı, haksız felâket rüzgarının önüne takılmış, nereden nereye savrulacaklarını bilmeden, hayatın güneşli yollarıyla ölümün karanlık uçurumu arasında aylarca sallanıp durmuş birkaç yüz adamın yüzlerini göreceğ, ruh hallerini okuyacak nefeslerini duyacak, bir cümle ile insan ve macerasından birkaç yaprak okuyacaksınız.*”⁵ **Marmara'da Bir Ada**⁶

⁴ age., s. 39.

⁵ Samet Ağaoğlu, **Marmara'da Bir Ada**, Baha Matbaası, İst.1972,s.1.

⁶ Bu eser 1962 yılında Tercüman gazetesinde “Şu ve Bu” imzasıyla yayımlanan yazıların genişletilmesiyle hazırlanmıştır.

(1972) bir siyasî hareketin sonunu, mahkemeleri ve oradaki ifadeleri, Yassıada'yı kısaca hepsini tarihi bir değerlendirmeden ziyade manzara olarak çözümleyen bir eserdir. Burada 15 ay tutuklu kalırlar. Bir yıldan fazla süren davalar bitince, kendisi ömür boyu hapse mahkum edilir. Böylelikle Türk siyaset tarihinde önemli bir isim haline gelen Yassıada'yı kitabın sonunda, oradan uzaklaşırken şöyle anlatır: “*geride kalan daha hafif cezalara çarptırılmış yüzlerce insan, gittikçe uzaklaşan hücum botlarını koğuşlarının pencerelerinden gözden kayboluncaya kadar seyrettiler. Yavaş yavaş inen akşam da Yassıada'nın üzerine geceyle beraber artık hiçbir kudretin kaldıramayacağı bir siyah örtüyü serdi.*”⁷

Bu üç siyasî hatıra kitabında siyasal eleştirinin getirdiği bir taraf tutma özelliği öne çıkmışsa da eleştirilerin aşırılık taşımayışı yazarın denli samimî olduğu kanaatini uyandıran üslûbu aracılığıyla biraz olsun hafifler. **Marmara'da Bir Ada**'da anlatım ve üslup açısından karamsarlığı çağrıştıran kelimelerin kullanımı edebî hatıralarındaki üslûba biraz uzak görünür.⁸ Samet Ağaoğlu'nun usta bir hatıra yazarı olduğu tartışmasızdır. Anlattıklarını kurgulama, belli bir plân içinde sunma ve her şeyden önce hatıranın kendine has üslûbunu yakalayabilme özellikleri, bizi bu yargıya götürür.

Bütün bu cepheleriyle hatıra yazarlığının en güçlü vasıflarını üzerinde toplayan edebî hatıralarına geçmeden, yazımızın başında ifade ettiğimiz, yazarın hatıra türüne ilişkin görüşleri ve bunun esere yansıma biçimi açısından Samet Ağaoğlu'nun edebî hatıraları hakkındaki sözlerine yer verelim: “*Güzel, çirkin, iyi, fena, tatlı, tatsız, renkli, renksiz hep kendi duygularımın, kendi sezilerimin biçimlendirdiği çizgiler. Onlar üzerinde hiçbir eleştirme yapmıyorum. Sadece üzerimdeki etkilerini anlatıyorum, bazısını uzun uzun, bazısını birkaç satırla ancak.*”⁹

---

⁷ age., s.247.

⁸ Hikâyeciliğinde de bu hatıraların tesiri vardır. Gittikçe karamsarlaşan ve kendi bunalım psikolojisinde boğulan **Hücredeki Adam** özellikle bu havayı taşır.

⁹ Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe**, Ağaoğlu Yayınevi, İst. 1978, s. 30.

Babamdan Hatıralar (1939), üç kısımdan oluşur. Birinci bölümde Samet Ağaoğlu'nun babasına ait hatıraları vardır. Ahmet Ağaoğlu'nun siyasî hayattaki fırtınalı zamanları ve ailesinin geçirdiği sıkıntılar, Ankara'daki evleri, ona daima itaat eden annesi ana eksenlerdir. Bu hatıraların bir kısmı hikayelerine değişiklikler halinde yansımıştır. Ahmet Ağaoğlu'nun Malta'da sürgünken gönderdiği mektuplarda, annesinin ölümüne ait kısımlarda hatıra türünün en içtenlikli sayfalarını buluruz. Bu eser ailenin hikâyesidir. Başkahraman olan babanın dramı aileyi sıra dışı diyebileceğimiz bir hayata sürükler. Geçmiş zamanı tasvir veyahut özlem duygusunun fazla yer tutmadığı bu eserde babası odak noktasıdır. O ve onun etrafında cereyan eden olayların Samet Ağaoğlu'ndaki etkileri bazen güzel, bazen acı taraflarıyla renk renk resmedilir. İkinci bölümde, Ahmet Ağaoğlu'nun gündelik notlarından yazmaya başladığı hatıralarının kendisi tarafından kaleme alınmış kısmı bulunmaktadır. Karabağ'dan Avrupa'ya uzanan hayatını yazmış ve yarıda bırakmıştır. Kitabın üçüncü bölümünde, Ahmet Ağaoğlu'nun ölümünden sonra devrin ünlü kalemlerinin onun hakkındaki yazıları yer almaktadır.

Yazarın hatıra türünde en tanınmış eseri **Babamın Arkadaşları** (1958)'dir. Siyaset ve fikir dünyamızın önemli isimlerinden olan babası sayesinde tanıdığı ünlü insanları, edebî çerçeve içinde biyografik sayılabilecek tarzda kaleme almıştır. Bu hatıralarda yer alan kişiler yazarın çocukluğundan başlayıp ileriki yaşlarına doğru babası aracılığıyla tanıdığı kişilerdir. Ayrıca Türk toplumunun geçirdiği önemli dönemeçlerde rol almış kimseler oldukları için devirlerinin de genel çizgileri sırası geldikçe verilmiştir. Ziya Gökalp'tan Yusuf Akçura'ya, Kara Kemal Bey'den Fuat Köprülü'ye, Halide Edip'e kadar çok değişik isimlerin yer aldığı eserde yirmi yedi kişi tanıtılmıştır.

Bu hatıralarda “hatıra-portre” özelliğiyle hareket eden yazar, fizikî ve sosyal statülerini verdiği kişilerin hayat hikâyelerinin kalın noktalarına değinir. Kitaba adını veren arkadaşlar, babasındaki değil Samet Ağaoğlu'ndaki taraflarıyla canlanırlar. Hepsi milletimizin Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar geçen sıkıntılı yıllarını idrak etmiş ve bu tarihlerde sivrilmiş, üstlendikleri rollerle de toplumu etkilemiş kişilerdir. Biz bu insanları ya fikirleri ya da edebî eserleri yoluyla sadece birer isim olarak

hafızamıza yerleştiririz. Onların insanî zenginlikleri, zayıflıkları bizce pek bilinmez. Samet Ağaoğlu bu eserinde kendi bakış açısı çerçevesinde bizlere bu tarihî ve edebî şahsiyetlerin diğer taraflarını oldukça iyi çizilmiş portreler halinde takdim eder.

Kitabın başındaki açıklama cümleleri bize eserin temel mantığını verir: “*Çeşitli arkadaşlıklar vardır: Yol, mektep, hayat arkadaşlığı; eğlence, sefahat, kumar arkadaşlığı; kara gün, iyi gün arkadaşlığı; siyaset, fikir ideal arkadaşlığı.*”¹⁰ Anlatılan kişiler daha çok bir yol, ideal arkadaşlığı çerçevesinde canlanır. Yazara göre, bu insanlar hakkında tarihin hükmü ne olursa olsun iyi insanlardır. İlk baskıda isimleri verilmeyen, sonraki baskılarda en başa liste olarak yerleştirilen arkadaşlar şunlardır: Ziya Gökalp, Ömer Naci, Tunalı Hilmi, Doktor Abdullah Cevdet, Nuri Paşa, Akil Muhtar Özden, Avukat Haydar Rifat, Topçu İhsan, Celâl Sahir, Doktor Nâzım, Yusuf Akçura, Abdül Reşit Efendi, Seyit Tahir Efendi, Profesör Halim Sabit Nişbay, Hüseyinzâde Ali Turan, Kara Kemal Bey, Ali Çetinkaya (Kel Ali), Mehmet Emin Yurdakul, Recep Peker, Hüseyin Cahit Yalçın, Profesör Doktor General Esat Işık, Doktor Reşit Galip, Karlı İbrahim Cihangir., Profesör Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Edip Adıvar, Tevfik Hadi Baysal, en sonunda ise babasının “en yakın arkadaşı”, yani annesi.

Samet Ağaoğlu'nun bu hatıra kitabına dair çok sayıda değerlendirme yazısı çıkması eserin edebî çevrelerde ilgi uyandırması ile ilgilidir. Özellikle İttihat ve Terakki'nin çehrelerinin geniş yer bulmasını dikkate değer bulan Muhtar Körükçü, “Bu şahsiyetlerin lâıyk oldukları hürmet ve muhabbet mevkiini iade etmek lâzımdır”, der.¹¹ Sami N. Özerdim'in değerlendirme yazısı, kitabı biyografi olarak kaydeder. Çok ustaca portreler çizildiğini, yakın tarihimizi şekillendiren kişilere ait bilgiler verdiğini söyler.¹² Bizde “siyasal roman” yazarı olma hevesini kimsenin taşımadığı görüşüyle başlayan İsmet Bozdağ ise, bu eseri okurken bu vadinin gelecekteki yazarını bulduğunu ifade eder. **Babamın**

¹⁰ Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, Nebioğlu Yayınevi, 3.b., İst. 1969, s.3.

¹¹ Muhtar Körükçü, “Kitaplar arasında, Babamın Arkadaşları”, **Varlık**, S.473, 1 Mart 1958, s.18.

¹² Sami N. Özerdim, “Kitaplar”, **Türk Dili**, C. 7, S.81, 1 Haziran 1958, s.479-480

Arkadaşları'nın roman veya biyografi sayılamayacağını adıyla anılabileceğini söylerken bir bakıma kendisinin siyasî roman beklentisi ve hatıra arasında tercihte bulunamayışından kaynaklanır. Aynı yazar, Samet Ağaoğlu'nun anlattığı kişilerin eksiklerini, kusurlarını gizlemeden, okuyucuya, onları sevdirdiği, bunun da sanat gücünden kaynaklandığı fikrindedir: “*Sen, hem bir adamın, türlü eksikliklerini, dengesizliklerini, hattâ budalalıklarını say, dök hem de bu çelişik yaratıkları birkaç sahife içinde bize sevdirebilir. Üzerine parmak basılacak bir meseledir bu...Değme kalem yiğidinin kârı değildir.*”¹³ Kitabın satıldığından çok okunduğunu vurgulayan Rauf Mutluay, “Edebiyatımızın en boş yönü biyografi alanıdır” der ve şu değerlendirmeyi getirir: “*Samet Ağaoğlu'nun, Ağaoğlu olmak şansı, derin ve yaygın gözlemi, bu işe yakışan cepheli anlatımıyla bu yolun adamı ve ustası olduğunu sanıyorum. Yaygın bir belgeler ve söylentiler toplamına dayanan, onları iyi değerlendirmeyi, belirtmeyi gerektiren, anılardan hareket edip yargılara giden bir araştırma çabasını isteyen biyografi yazarlığı kabiliyeti, öyle görünüyor ki şimdilik Samet Ağaoğlu'nda vardır.*”¹⁴

Celâl Sahir Erozan'ı anlatan bölümden bir parçayı örnek olarak verelim:

*“Bütün hayatımı onlar verir de ben yaşarım
Kadınlar olmasa öksüz kalırdı eş'arım*

İnce, uzun boyu, zayıf,iskelete benzeyen sarı yüzü, uzun saçlarıyla bu mısralara ve şairler için öteden beri kabul edilen klâsik görünüşe pek uyuyordu. Hayatı da hemen hemen baştan başa aşk, şiir, ve bunların etrafında olabilecek her türlü hadiselerle geçti. Belki yüz defa âşık oldu, yalnız üç defa evlendi.”¹⁵

¹³ İsmet Bozdağ, “Samet Ağaoğlu ve Babasının Arkadaşları”, **Dost**, C.2, S. 7, Nisan 1958, s.32-33.

¹⁴ Rauf Mutluay, “Ayın Notları, Babamın Arkadaşları”, **Yelken**, S.34, Kasım 1959, s.22.

¹⁵ Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, s.95

Bu eser nefis bir devir kritiği ile beliren çizgileriyle bir belgesel hatta hatıra-roman sayılabilir. Bir roman için insan dramlarının yoğunluğuna ve üslûba sahiptir. Fakat ne yazık ki kalem sahibi tahkiyenin dünyasına girince bunalım psikolojisinin pençesine düşer. Bütün hikâyelerindeki atmosferi kaplayan karamsarlık onun uzun soluklu tahkiyelere çıkmasına engel olmuş gibidir. Siyasî roman tarzına yakın kabul edilmesi konusunda da şunları söyleyebiliriz. Babası aracılığıyla İttihat ve Terakki'ye, mensuplarına, Serbest Fırka macerasından dolayı yine siyaset dünyasına daima yakın bulunan Samet Ağaoğlu bizzat kendisinin de Demokrat Parti saflarında devlet bakanı, başbakan yardımcısı gibi öne çıkan görevlerde bulunmasıyla 20. yüzyılın başından 1960 yılına değin Türk siyasî hayatında rol almış isimlerin birçoğunu yakından tanıma imkânı yakalamıştır. Bu az rastlanır dönem ve insan tanıklığının, yazdığı hatıralar üst üste konunca fert ve toplum olarak yaşanan büyük dönüşüm ve olaylar halkası olduğu görülür. Yazar, yer yer sivil bazen de değişmelerin içindeki insan bakışıyla geçmişi anlatır. Bu eserleri siyasî romana yaklaştıran özellik buradan çıkar.

Yine bu eserler aracılığıyla tartışmamız gereken veya tartışmamızı belirleyen ana problem yönetici ve edebî kadronun taşıdığı ferdi dünyanın 'kültür değişmesi' içindeki toplumda nasıl bir karşılık bulunduğu olmalıdır. Yazara göre belirlenecek perspektifte tarihin görüşü ne olursa olsun bunlar iyi insanlardır. Sevilmenden anlatılan birkaç ismi dışarıda tutarsak hep iyi niyet ve ferdi yetenek sınırı içinde bu insanların bir şeyler yapma derdi ortaya çıkar.

Yazımızın başında sıraladığımız özellikleri taşıyan ve bir edebî hatıra eseri olarak örnek teşkil eden **İlk Köşe (Edebiyat Hatıraları)** (1978)'de yazar, portresini çizdiği şahıslar hakkında herhangi bir eleştiride bulunmaz, sadece onların kendi üzerinde bıraktığı duyguları, sezişleri objektif bir biçimde çizgileştirir. Kitaba ismini koyarken, "*Ben bu yüzlere çocukluğum pencerelerinden bakıyorum. Bu hayat maceramın edebiyat ve sanat vadisine açılan penceredir. O halde bu yazılara İlk Köşe ismini verebilirim belki. Bunlar da 'Babamın Arkadaşları', 'Aşına Yüzler' gibi sadece portreler olacak*"¹⁶ Hatıra edebiyatımızdaki yazılmış

¹⁶ Samet Ağaoğlu, **İlk Köşe**, Ağaoğlu Yayınevi, İst. 1978, s.15.

en güzel kitaplar arasında yer alan bu eser, Samet Ağaoğlu'nun çoğunlukla lise yıllarından yaşadığı döneme kadar tanıdığı, arkadaş olduğu edebî şahsiyetlerin geçidi gibidir. Bu şahsiyetlerin birçoğuyla siyaset dünyasında da karşılaşmıştır. Enis Behiç Koryürek, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi. Eserdeki isimlerin bazısı uzun uzun diyebileceğimiz, bazısı sadece birkaç cümleden ibaret hatıralarla canlanır. Tabii ki bu yazarla olan münasebetlerine göredir. Yedi Meşaleciler, Beş Hececiler'den Enis Behiç Koryürek ve Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, lisede edebiyat hocası Ahmet Hamdi Tanpınar, uzun fakat garip bir arkadaşlıkla Sabahattin Ali, onun ölümüyle eşine yardım etme çabası ,Feridun Fazıl Tülbentçi, baba arkadaşı Peyami Safa, Ahmet Haşim, bilinen cephesiyle Sait Faik, uzunca üzerinde durulan Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli, sitem ve hayranlık karışımı duygularla Ahmet Muhip Dıranas, İhtilâl alkış tutuşu için pek hoş görülme-yen eski arkadaş Behçet Kemal Çağlar ve daha birçok isim çeşitli zaman ve mekânlarda kalmış hatıralarla karşımızdadır. Bu hatıraları güzel kılan unsur, içtenliğidir. Meselâ, Nurullah Ataç'ı anlatırken, "*Beni hiçbir zaman sevmedi. Hatta bu sevgisizliğini yüzüme karşı söyledi. Neden sevmiyordu? Üzerinde hiç durmadım.*"¹⁷ demesi bu nokta için iyi bir örnektir.

Samet Ağaoğlu, hatıra yazarlığı açısından içtenlik, gerçeğe uygunluk yönleriyle, özellikle hatıra-portrede başarılı bir isimdir. Edebiyatımızdaki kalıcılığını birçok araştırma kitabının vurguladığı hikâyeleriyle değil insanı kendi ve zamanı içinde yakalayan, zarif bir üslûpla taçlandırdığı hatıralarıyla sağlayacaktır.

Türk edebiyat ve siyaset dünyasının, başka bir deyişle yakın geçmişin tarih ve kültürünü yönlendiren isimlerini anlatan bu hatıralar iki önemli saptamayla yerine daha iyi oturur. Öncelikle birçoğunun hem fikir hem siyaset adamı kimliği taşıması vurgulanmalıdır. Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali Turan, Fuat Köprülü, Hüseyin Cahit Yalçın, Tunalı Hilmi, Yusuf Akçura gibi. Ayrıca Türk modernleşmesinin temsilcisidirler. Yine bugünkü kültürün referans isimleridirler. Bu

---

¹⁷ age., s.126.

anlamda onların hayat ve ideal arasındaki bilinmezliklerini zaman içinde izleme imkânı bulabilmekteyiz.

İkinci sırada, edebiyatçı kimlikleriyle hatırlananlarda, şiirimizin, hikâyemizin gelişim çizgilerini, sosyal hayatı algılama tarzlarını ve dolayısıyla yazış biçimlerini tespit edebilmekteyiz. Eklenmesi gerekli bir konu da bu hatıraların birçoğunda biyografik malzemenin geniş yer tutmasıdır. Sadece hayat hikâyesinin kuru bir anlatımından ibaret olmayan bu hatıralar hikâyeleştirilerek anlatıldığı için sanatkâr bir bakışın, özellikle insan ruhunu merkez alan bir anlama ve anlatma endişesinin yansımalarıdır.